

Sygn. akt II CSK 594/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 sierpnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Jan Górowski

w sprawie z powództwa B. N. i E. N.
przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń i Reasekuracji "W." Spółce Akcyjnej
z siedzibą w W.
o zadośćuczynienie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 20 sierpnia 2015 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 14 marca 2014 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną**
- 2. zasądza od strony pozwanej na rzecz powódek po 1.200 (jeden tysiąc dwieście) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 30 lipca 2013 r. Sąd Okręgowy w P. zasądził od pozwanego Towarzystwa Ubezpieczeń i Reasekuracji W. S.A. w W. na rzecz powódki B. N. kwotę 50 000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 3 maja 2012 r. do dnia zapłaty i na rzecz powódki E. N. kwotę 50 000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 3 maja 2012 r. do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia za krzywdę wywołaną naruszeniem ich dóbr osobistych w związku ze śmiercią ojca i męża powódek w wypadku komunikacyjnym; oddalił powództwo w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu. Sąd ustalił, że D. N. - mąż B. N. i ojciec E. N. zginął w dniu 19 stycznia 2007 r w wypadku komunikacyjnym spowodowanym przez posiadacza pojazdu ubezpieczonego od odpowiedzialności cywilnej w pozwanym towarzystwie ubezpieczeniowym. Powódka B. N. pozostawała od 1992 r. w związku małżeńskim z D. N.; byli zgodnym i kochającym się małżeństwem, prowadzili wspólnie gospodarstwo rolne. Po śmierci męża powódka załamała się psychicznie, nie radziła sobie z prowadzeniem gospodarstwa rolnego i musiała zlikwidować hodowlę trzody chlewnej, osłabła jej aktywność życiowa. Leczyła się prywatnie u lekarza psychiatry w Ł., korzystała przez okres 3 miesięcy ze zwolnienia lekarskiego, przeszła depresję i miała stany lękowe. Stała się osobą zamkniętą w sobie, stroni od towarzystwa ludzi, nie ułożyła sobie życia osobistego, utrzymuje się z pracy w gospodarstwie i renty rodzinnej po mężu. D. N. osierocił dwie małoletnie wówczas córki: E., która ma aktualnie 15 lat i P., aktualnie 20 letnią. Małoletnia córka E. N. nie pogodziła się ze śmiercią ojca, zaczęła tyć, miała problemy z nauką, zamykała się w sobie, nie rozmawiała z matką i siostrą. Unikala kontaktów z rówieśnikami, stała się agresywna, pozostawała pod opieką psychologa. Obecnie jest uczennicą drugiej klasy gimnazjum, uczy się dobrze, zamierza kontynuować edukację w liceum. Obie powódki doświadczyły urazu, który wiązał się i wiąże się z przeżywaniem poczucia głębokiej straty, bólu, smutku, żalu, skrzywdzenia; są to uczucia i stany adekwatne do zaistniałej sytuacji, stanowiące naturalną reakcję żałoby po utracie bliskiej osoby. Są jednak w stanie wykonywać prawidłowo swoje role życiowe i funkcjonować normalnie w społeczeństwie. W styczniu 2007 roku B. N. wystąpiła do pozwanego o

odszkodowanie za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej jej oraz małoletnich wówczas córek (art. 446 § 3 k.c.) oraz o przyznanie im renty (art. 446 § 2 k.c.). W wyniku dobrowolnie zaspokojonego żądania oraz na podstawie prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 24 lipca 2008 r. w sprawie ... 1500/97, zmienionego wyrokiem Sądu Apelacyjnego, powódka B. N. otrzymała łącznie 120 000 zł tytułem odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej i rentę w wysokości po 400 zł miesięcznie od lutego 2007 roku, natomiast powódka E. N. odpowiednio 110 000 zł tytułem stosownego odszkodowania oraz rentę w wysokości po 500 zł miesięcznie od lutego 2007 r.

W niniejszej sprawie powódki dochodziły, na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 k.c., zadośćuczynienia w kwocie po 150 000 złotych za krzywdę spowodowaną naruszeniem ich dóbr osobistych przez zerwanie więzi rodzinnych ze zmarłym D. N. W świetle poczynionych ustaleń Sąd Okręgowy uznał, że odpowiednią sumą zadośćuczynienia jest kwota po 50 000 złotych na rzecz każdej z powódek; oddalił dalej idące roszczenia jako niezasadne.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację strony pozwanej, dzielając ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej strona pozwana zarzuciła naruszenie prawa materialnego - art. 448 w związku z art. 24 § 1 k.c. i art. 363 k.c. oraz naruszenie art. 365 § 1 k.p.c. Formułując te zarzuty domagała się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżący zarzucił naruszenie 365 § 1 k.p.c. polegające na jego niezastosowaniu przez Sąd drugiej instancji mimo że, zdaniem skarżącego, Sąd ten był związany prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w P. z dnia 24 lipca 2007 roku w sprawie ... 1500/07 w zakresie, w jakim Sąd ten uwzględnił, zdaniem skarżącego, w kwocie zasądzonych na rzecz powódek, na podstawie art. 446 § 3 k.c., odszkodowań z tytułu pogorszenia ich sytuacji życiowej, także szkody niematerialne „w postaci nagłej utraty męża i ojca, poczucia krzywdy, bólu, smutku i bezradności życiowej”. Wskazany przepis stanowiący, że orzeczenie prawomocne

wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby, oznacza nakaz respektowania przez sądy orzekające w innych postępowaniach faktu istnienia prawomocnego orzeczenia rozstrzygającego w określony sposób zidentyfikowany spór między określonymi stronami oraz zakaz przyjęcia, że pewna kwestia wynikająca z prawomocnego orzeczenia sądu przedstawia się odmiennie, niż to przyjął sąd w tamtej sprawie. Ma to szczególne znaczenie w odniesieniu do tak zwanych orzeczeń prejudycjalnych, do których jednak wskazany wyrok Sądu Okręgowego w P. nie należy. Sąd Apelacyjny objął swoimi ustaleniami wynikający z niego fakt zasądzenia na rzecz powódek, na podstawie art. 446 § 3 k.c., określonych odszkodowań za znaczne pogorszenie sytuacji życiowej, nie naruszył więc przytoczonego przepisu.

Nie doszło także do naruszenia prawa materialnego, a to art. 448 w związku z art. 24 § 1 k.c. przez błędną wykładnię skutkującą przyznaniem na rzecz powódek rażąco wygórowanego, zdaniem skarżącego, zadośćuczynienia za krzywdę, bez uwzględnienia wszystkich okoliczności sprawy, w tym faktu kompensaty - w ramach wcześniej przyznanego odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej - szkody niematerialnej polegającej na cierpieniach psychicznych powódek związanych ze śmiercią męża i ojca oraz wpływu otrzymanego odszkodowania na aktualny stan psychiczny powódek i rozmiar krzywdy wynikającej z naruszenia ich dóbr osobistych.

Śmierć D. N. nastąpiła w styczniu 2007 r., a więc w okresie poprzedzającym dodanie do art. 446 k.c. paragrafu 4 tego przepisu przewidującego możliwość przyznania najbliższym członkom rodziny zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę doznaną w wyniku śmierci członka rodziny. Zgodnie z utrwalonym w orzecznictwie Sądu Najwyższego stanowiskiem, spowodowanie śmierci osoby bliskiej może stanowić naruszenie dobra osobistego członków rodziny zmarłego w postaci szczególnej więzi rodzinnej i uzasadniać przyznanie im zadośćuczynienia na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 k.c., jeżeli śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r. (por. uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10, OSNC-ZD 2011, z. B, poz. 42 i z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, z. 1, poz. 10 oraz

wyroki z dnia 14 stycznia 2010 r., IV CSK 307/09, OSNC-ZD 2010, z. C, poz. 91, z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 537/10, niepubl., z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10, OSNC 2011-ZD, z. B, poz. 44, z dnia 11 maja 2011 r., I CSK 621/10, niepubl. oraz z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11, niepubl.).

Roszczenie o zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnej przyznawane na podstawie art. 448 w zw. z art. 24 § 1 k.c. jest rodzajowo i normatywnie odmienne od roszczenia zmierzającego do naprawienia szkody majątkowej, opartego na art. 446 § 3 k.c. Zadośćuczynienie jest oderwane od sytuacji majątkowej pokrzywdzonego oraz od konsekwencji, jakie śmierć osoby bliskiej powoduje w szeroko rozumianej sferze interesów majątkowych powoda; ma na celu złagodzenie cierpienia psychicznego wywołanego śmiercią osoby najbliższej, traumatycznych przeżyć z nią związanych oraz ułatwienie przystosowania się do zmienionej sytuacji życiowej. Przewidziane w art. 446 § 3 k.c. odszkodowanie obejmuje natomiast szeroko pojęte szkody majątkowe, często nieuchwytnie lub trudne do precyzyjnego wyliczenia, prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej. Ocena znacznego pogorszenia sytuacji życiowej zależy od rozmiarów ujemnych następstw natury majątkowej, zarówno już istniejących, jak i dających się przewidzieć, w świetle zasad doświadczenia życiowego, w przyszłości, z uwzględnieniem stanu zdrowia osoby uprawnionej, jej wieku, warunków i trudności życiowych, stosunków rodzinnych i majątkowych. Istotne jest również porównanie tej sytuacji ze stanem, w jakim uprawniony znajdowałby się, gdyby nie doszło do śmierci osoby bliskiej. W judykaturze i doktrynie ukształtowało się stanowisko, że chociaż należy przy zasądzaniu tego odszkodowania uwzględniać całokształt okoliczności wpływających na sytuację życiową najbliższych zmarłego, to jednak kompensata ta ma służyć naprawieniu szkody majątkowej. Podstawą przyznania odszkodowania z art. 446 § 3 k.c. jest „znaczne pogorszenie sytuacji życiowej”, a więc nie tylko obecnej sytuacji materialnej, lecz także utrata realnej możliwości polepszenia materialnych warunków życia i realizacji planów życiowych w przyszłości. Obejmuje ono kompensatę uszczerbku majątkowego wynikającego, przykładowo z nieotrzymywania części dochodów zmarłego z różnych źródeł, która przypadła na poszkodowanego w czasie, gdy najbliższa osoba żyła; braku możliwości

zaoszczędzenia wydatków na różnorakie potrzeby poszkodowanego zaspokajane wcześniej przez zmarłego, pozbawienie poszkodowanego opieki, wsparcia w trudnościach życiowych, możliwości korzystania z umiejętności zmarłego i pomocy lub wyręki w bieżących sprawach dnia codziennego, co przekłada się na sytuację majątkową pokrzywdzonego choćby przez konieczność poniesienia wydatków, których nie byłoby, gdyby osoba bliska żyła.

Przed wprowadzeniem do kodeksu cywilnego art. 446 § 4 k.c., Sąd Najwyższy, istotnie dokonywał w niektórych orzeczeniach rozszerzającej wykładni art. 446 § 3 k.c. przyjmując, że zakres znacznego pogorszenia sytuacji życiowej, o którym jest mowa w tym przepisie obejmuje także niekorzystne zmiany w sferze dóbr niemajątkowych najbliższych członków rodziny osoby zmarłej (por. wyroki z dnia 15 października 2002 r., II CKN 985/2000, nie publ., z dnia 30 czerwca 2004 r., IV CK 445/2003, niepubl., z dnia 9 marca 2007 r., V CSK 459/2006, z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 544/2007, niepubl., z dnia 16 października 2008 r., III CSK 143/08, niepubl., z dnia 26 lipca 2001 r., II CKN 889/00, niepubl., z dnia 25 lutego 2004 r., II CK 17/03, niepubl. oraz z dnia 3 lipca 2008 r., IV CSK 113/08, niepubl.).Pogląd ten stracił na aktualności wobec wprowadzenia art. 446 § 4 k.c. i obecnie nie ma już wątpliwości, że odszkodowanie przewidziane w art. 446 § 3 k.c. kompensuje wyłącznie majątkowe negatywne następstwa śmierci osoby bliskiej.

W orzecznictwie i doktrynie wskazuje się, że na rozmiar krzywdy wywołanej śmiercią osoby bliskiej wpływają wstrząs psychiczny i cierpienia moralne wywołane śmiercią osoby bliskiej, poczucie osamotnienia i pustki po jej śmierci, rodzaj i intensywność więzi łączącej pokrzywdzonego ze zmarłym, rola w rodzinie pełniona przez osobę zmarłą, wystąpienie zaburzeń będących skutkiem śmierci osoby bliskiej, wiek pokrzywdzonego i jego zdolność do zaakceptowania nowej rzeczywistości oraz umiejętność odnalezienia się w niej. W świetle ustaleń oraz wywodów prawnych Sądu Apelacyjnego nie sposób podzielić zarzutu rażąco wygórowanego zadośćuczynienia przyznanego powódkom, skoro Sąd Okręgowy zasądził z tego tytułu po 50 000 złotych na rzecz każdej z powódek, wyjaśniając przekonująco motywy decydujące o jego rozmiarach.

Skarżący zarzucił także naruszenie prawa materialnego - art. 363 k.c. przez dokonanie jego błędnej wykładni i przyjęcie, że krzywda powódek nie została zrekompensowana przyznaniem wcześniej odszkodowaniem znaczne pogorszenie sytuacji życiowej. Zarzut ten został wadliwie skonstruowany i uzasadniony, albowiem art. 363 § 1 k.c. dotyczy sposobów naprawienia szkody majątkowej (restytucja naturalna lub zapłata odszkodowania pieniężnego), zaś paragraf 2 tego przepisu - daty właściwej dla obliczenia odszkodowania w pieniądzu. Tymczasem skarżący uzasadnia jego naruszenie nieuwzględnieniem przez Sąd, przy ustalaniu należnych powódkom zadośćuczynień za krzywdę wywołaną śmiercią ojca i męża, wysokości zasądzonych na ich rzecz odszkodowań, co powoduje, że zarzut ten nie poddaje się kontroli kasacyjnej. Trzeba też wskazać, że z treści uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 24 lipca 2008 roku w sprawie ... 1500/07 wynika, że wprawdzie Sąd ten powołał się na orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące szerszej wykładni art. 446 § 3 k.c., ale z części motywów dotyczącej wysokości zasądzonych na rzecz powódek odszkodowań z tytułu znacznego pogorszenia sytuacji życiowej, nie można wyprowadzić wniosku, że Sąd ten przyznał powódkom zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną naruszeniem ich dóbr osobistych przez zerwanie więzi rodzinnej ze zmarłym (por. k. 120-121 akt niniejszej sprawy).

W tym stanie rzeczy orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).